

ГЕНЕЗИС СПОЖИВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

GENESIS OF CONSUMERS LEGISLATION IN THE MODERN TIME OF LEGAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Старицька О.О.,

старший викладач кафедри цивільного права і процесу
Юридичного інституту
Національного авіаційного університету,
здобувач кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ

У статті автором наведено основні підстави розвитку споживчого законодавства. Також досліджено основні підетапи сучасного розвитку правового регулювання прав споживачів.

Ключові слова: правове регулювання, права споживачів, споживче законодавство, споживчі відносини, форми захисту, торгівельні послуги.

В статье автором приведены основные основания развития потребительского законодательства. Также исследованы основные подэтапы современного развития правового регулирования прав потребителей.

Ключевые слова: правовое регулирование, права потребителей, потребительское законодательство, потребительские отношения, формы защиты, торговые услуги.

In this article by the author given the main grounds development of the consumer legislation. Also investigates the main stages in the development of modern legal regulation of consumer rights.

Key words: legal regulation, consumer rights, consumer legislation, consumer relations, forms of defense, trade services.

Постановка проблеми. Сьогодні, у період розвитку та глибинних реформ, корінних перетворень українського суспільства та основ правової держави, роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової урегульованості суспільних відносин [7, с. 258-259].

У юридичній літературі загально визнано, що вирішальним або навіть суттєвим критерієм при дослідженні певного правового явища, встановлення його правових меж дії є предмет правового регулювання, який вказує, на яку групу або групи суспільних відносин спрямований вплив правових норм [6, с. 10-11].

Не вдаючись до більш глибокого аналізу різних наукових позицій, на нашу думку, предметом правового регулювання прав споживачів є певна група (групи) суспільних відносин, які є соціально важливими для діяльності суспільства і потребують регулювання з боку права, що свідчить про можливість їх виокремлення у самостійний предмет дослідження.

Одним із фундаментальних напрямів дослідження прав споживачів є визначення їх генезису у зв'язку зі зміною соціальної обстановки та зміною принципів, режимів та спрямованостей правового регулювання споживчих правовідносин.

Відтак, проблематика захисту прав споживачів має багатоаспектне значення, що пояснюється неоднозначністю наукових поглядів вчених щодо правового розвитку інституту захисту прав споживачів.

Стан дослідження. Як показує аналіз публікацій, історичні та теоретичні аспекти цієї проблеми в науковій літературі висвітлені недостатньо повно. Проте слід зазначити, що все ж таки були спроби дослідити зазначені питання глибше. Зокрема, сьогодні досліджуються окремі проблеми прав споживачів із урахуванням різних галузей права, зокрема, у роботах Л.М. Іваненко, Г.А. Осетинської, О.В. Звереві, Н.А. Язвинської, О.П. Письменної, Т.О. Кагала, С.А. Косінова, О.О. Черняк та ін. Втім, вивчення питання стану правового регулювання споживчих відносин окреслюється часовими межами минулого століття. Що ж стосується історичного розвитку законодавства про захист прав споживачів в Україні, то такі дослідження не проводилися.

Саме тому **мета** даної наукової статті - завдяки використанню історичного методу окреслити основні етапи

розвитку прав споживачів як предмет правового регулювання у сучасний період функціонування механізму правового регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Початок перебудови українського суспільства, перехід до ринкової економіки та орієнтація її на людські інтереси; застаріла неефективна система державного контролю за якістю продукції; зародження споживчої правосвідомості; вплив міжнародних факторів (Хартія Європейського Союзу (1973 р.), Керівні принципи ООН із захисту інтересів споживачів (1985 р.), міжнародний консьюмерський рух); підвищена увага до європейських стандартів споживчого нормативного регулювання; поступовий вплив глобалізаційних тенденцій на національне законодавство – потребувало першочергового розширення прав споживачів, значної законодавчої діяльності в цьому напрямку, а також практичних заходів для забезпечення їх реального здійснення.

Зазначені чинники стали підґрунтям для розробки та прийняття у першій половині 90-х років минулого століття споживчого законодавства, яке, враховуючи нові можливості розвитку суспільства, й до сьогодні перебуває у стадії оновлення. Поступова інтеграція обумовила використання світових стандартів як у галузі прав людини, так і сфері прав споживачів. У розробці нових підходів до даного процесу почали залучатися не тільки представники органів державної влади, але й самі споживачі, активність яких у даний час у сфері захисту своїх прав вагомो зросла.

Як влучно зауважує Л.М. Іваненко, сучасний етап правового регулювання прав споживачів можна умовно поділити на три підетапи [5, с. 15-19].

Перший підетап правового регулювання прав споживачів розпочався у 90-х роках ХХ ст.: після прийняття Декларації «Про державний суверенітет України» 16 липня 1990р. [1], Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 [2] у сфері обігу товарів і послуг склалася вкрай негативна ситуація. Кількісний асортимент явно перевершував якісний, що позначилося практично в безконтрольному виникненні як стихійних місць для торгівлі, так і самих новоз'явлених комерсантів.

Із розвитком ринкової економіки, особливого значення набуває таке поняття як «добросовісна конкуренція», яка є запорукою нормального функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, тобто виробни-

ків продукції (робіт, послуг). У зв'язку із потраплянням на споживчий ринок все нових та більш доступних товарів, стрімкого розвитку конкуренції та боротьби за споживача, виробники продукції не завжди звертали увагу на таке поняття як «якість продукції». Саме тому, на наш погляд, боротьба за якість продукції спонукала тогочасну державну владу до прийняття 12 травня 1991 р. Закону України «Про захист прав споживачів» [3], в якому містився не тільки революційний для того часу обсяг прав споживачів, але і механізм їх реалізації. Споживачі вперше отримали можливість вдатися до законних, цивілізованих способів відстоювання своїх інтересів. Під впливом його застосування змінюється ставлення держави до питань правового забезпечення прав споживачів. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» [3] споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на: захист своїх прав державою; належну якість продукції та обслуговування; безпеку продукції; необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця); відшкодування шкоди (збитків), завданих дефектною чи фальсифікованою продукцією; відшкодування майнової та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією та ін.

Звичайно, перший Закон не був позбавлений недоліків, і не випадково, вже 15 грудня 1993 р. до нього було внесено ряд істотних змін та доповнень.

Другий підетап правового регулювання прав споживачів був розпочатий прийняттям Конституції України 1996 р. Так, Основний Закон незалежної України у своїх статтях закріпив право громадян на споживання товарів належної якості. Також в ній були задекларовані права споживача і обов'язковість виконання положень Закону України «Про захист прав споживачів». В Україні було прийнято цілу низку законодавчих актів, указів Президента та постанов Уряду у сфері торговельного та інших видів побутового обслуговування населення, що регулюють відносини між споживачем, з одного боку, та виробником, виконавцем і продавцем, з іншого, а також у сфері технічного регулювання та споживчої політики держави.

Третій підетап правового регулювання прав споживачів розпочався одночасно із входженням України у нове, XXI ст. Так, 24 травня 2000 р. було видано Указ Президента України «Про Основні напрямки соціальної політики на період до 2004 року», в якому визначалися основні напрямки державної та соціальної політики у сфері захисту прав споживачів.

Також оновлюються норми Цивільного і Господарського кодексів, у складі яких є спеціальні норми, які застосовуються як при регулюванні, так і при захисті прав споживачів та норми адміністративного і кримінального законодавства, що регламентують окремі сторони комерційної діяльності.

Варто відмітити, що з моменту здобуття незалежності і до нині в Україні тривають економічні реформи, метою яких є послідовна інтеграція нашої країни в Європейську економічну спільноту. У зв'язку з цим особливого значення при захисті прав споживачів набувають міжнародні договори і угоди, зокрема такі, як резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів», Угода про основні напрямки співробітництва держав-членів Співдружності Незалежних Держав у сфері захисту прав споживачів [4], Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про співробітництво у сфері захисту прав споживачів.

Так, враховуючи великий європейський досвід, а також особливості національної традиції, 1 грудня 2005 р. набула чинності нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» [3].

Відбулося значне підвищення ефективності реалізації прав та гарантій споживачів на захист своїх порушених прав шляхом поширення позасудової форми захисту та розширенням суб'єктного складу захисних інстанцій.

Таким чином, за останні роки була прийнята ціла низка нормативно-правових актів, які по-новому стали регулювати правовідносини, що виникають між виробниками, продавцями, надавачами послуг, споживачами та відповідними державними органами в процесі виробництва, продажу, споживання продукції й отримання послуг, а також визначає відповідальність за порушення прав споживачів. До таких можна віднести нормативно-правові акти, які започаткували загальні положення законодавства України у сфері захисту прав споживачів; захистили від нечесної підприємницької практики; врегулювали правовий статус споживачів у залежності від сфери споживання; забезпечили нормативно-технічне регулювання; упорядкували правове забезпечення якості та безпеки продукції; окреслили надання інформації про продукцію; врегулювали питання у сфері торговельних та інших видів послуг; врегулювали питання щодо оптової і роздрібною торгівлі алкогольними напоями і забезпечення їх високої якості та захисту здоров'я споживачів; забезпечили контроль в екологічній сфері; створили і наділили повноваженнями контролюючі органи і громадські організації з метою захисту прав споживачів; встановили відповідальність за порушення законодавства України про захист прав споживачів тощо.

Отже, за період незалежності України сформувалася різногалузева система юридичних норм, якіч властива спрямованість на регулювання і захист споживчих відносин, які складають самостійний предмет правового регулювання відповідно до компетенції різних суб'єктів здійснення державної влади. Таким чином, можна стверджувати, що із початком розбудови незалежної України та вдосконаленням правового регулювання споживчих відносин у науковій літературі з'явився новий міжгалузевий інститут захисту прав споживачів.

Висновки. Права споживачів як предмет правового регулювання розвивалися протягом усієї історії функціонування державних механізмів України. Проте якісно-кількісні показники цього процесу характеризувалися різним рівнем втручання держави у сферу споживчих відносин та особливостей правового регулювання захисту прав споживачів.

Варто зазначити, що вивчення історії становлення та розвитку правового законодавства прав споживачів має величезне значення, насамперед тому, що сприяє усвідомленню складного, багатогранного і часто суперечливого історичного минулого, охоплюючи при цьому усі аспекти такого розвитку та функціонування.

З проголошенням незалежності України починається новий етап розвитку та модернізації споживчої нормативної бази, присвяченої вдосконаленню правового регулювання прав споживачів. Відбувається поступове пристосування механізму правового регулювання у сфері захисту прав споживачів до нових економічних умов, зокрема ринкових відносин, факторів конкуренції та боротьби за споживача.

Здійснюється вдосконалення системи форм та методів загальної та індивідуальної регламентації споживчих відносин; наближення якості правового регулювання до європейських стандартів у сфері захисту прав споживачів шляхом підвищення ефективності позасудової форми захисту та розширення системи захисних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
2. Про економічну самостійність Української РСР: Закону УРСР від 03.08.1990 № 142-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 34. – Ст. 499
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XIII// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379
4. Угода про основні напрямки співробітництва держав-членів Співдружності Незалежних Держав у сфері захисту прав споживачів від 25.01.2000 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.1618.0>
5. Іваненко Л.М. Правове регулювання захисту прав споживачів навч. посіб. \ Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К.: КНТЕУ 2008. – С. 15 – 19
6. Райлян А.А. Теоретические основы потребительского права России: цивилистическое исследование [Текст] : Дис... док. юрид. наук: 12.00.03 / Райлян Алексей Александрович; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова-Ленина». – Казань, 2007. – 540 с.
7. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / [Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та ін.]; за ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.